

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 39.

Fylke: Sør-Trøndelag.

Tilleggsspørsmål nr.

Herad: Soknedal og Biddal.

Emne: Høglidemat ved familiefestar

Bygdelag: Alle grender i S. og B.

Oppskr. av: Svein Møller.

Gard:

(adresse): Soknedal.

G.nr.

Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

Sp. 1) Ja.

Sp. 2) Det var ingen regel for å gå fleire i lag.

Sp. 3) Det var grunnfast regel at dei skulle ha grønt.

Sp. 4) Det kunne vera om lag ei vike til de første kom.

Sp. 5) Her i bygdom gjekk dei med barsengmat

Sp. 6) berre ein gong. I bygdebygdene her har

det vore fast skikk å bera rjomegrønt eller fortennagrønt til barselskona.

B. Fortennagrønt var risengrynsgrønt med ei klinge rjomegrønt oppå.

Ella's kunne det hende at dei brukte eit par andre grønttyper og, men det var svært sjeldan. Desse typene var anten sviskegrønt med kremfløyte til, eller risengrynsgrønt som var garnert med hakkete eggskiver, eller det var smelta smør og sukker (farin) og kanel på han.

Sp. 7) Går ut.

Sp. 8) Det var for det meste anten fat eller slampylfarinar dei brukte å bera grønt i, men det hende nok det fanns ei og anna kona som heldt på den utgamle skikken å bera barselsgrønt i (blåmåta) ambarar.

Sp. 9) Nei, ikkje barselsgrønt som noko særskilt, nei, men hadde dei nok anna emnegrønt- og det hende nok så brukte dei uttrykket sangmat som særskilt.

10271

- Sp. 10) Det var grunnfast skikk her at det var sjøl =
kone som bar sengmat når det var ei kone
som var den heldige. Korleis skikken var
med jomfrufødsler veit eg ikkje viss. Skal
prøve å få greie på dette seinare.
- Sp. 11) Mannen skulle ikkje vera når dei ikkje i koge.
- Sp. 12) Først vart dei traktet med kaffe, dinstu sjokolade
og smørrebrød og vidare var det visen at dei
skulle smaka på alle grøntane som var sent.
- Sp. 13) Dei ba at dei gjekk med sengmat (Ikkje noko sernamn.)
- Sp. 14) Dei som gjekk med sengmat skulle ha traktering.
Barsøl er dårssgilde.
- Sp. 15) Nei, ein gjekk til gjenter og, Det var nimmer som gjekk
- Sp. 16) Tenno held den gamle skikken med
barselsgrøntane og ukontinerte som
før i tida her i bygda. Nokon
eindontak kan ein då merkja der
bytradisjonane bryt med gamle
landetradisjonar, s. t.d. i jarnvegbyen
Støren, (15 km. nordover Sakredal st.)
Orsaken til eit slikt skifte i skikkane
er - etter mitt skyn - ikkje berre
småbykompleks, som dei synest
lid noko av på slike stader, men
likemylkje at dei lyt kjøpa all slags
mat dei skal ha både til høgtid
og kvardag.
- Sp. 17) Dei brukte å gje ei pengegave på 1-2 kroner
- Sp. 18) Denne skikken med pengegaver er meir
og meir avlagt frå tida kring første
heimskrig.
- Sp. 19) Ja. Det var fast skikke at slektningane
skulle vera med, og desuten noka
gode grannar og verner.
- Sp. 20) Ja, her heite det barsøl.
- Sp. 21) Ja, dei smakte kake og grønt. [Sp. 22) Spisvidel doretter.
- Sp. 23) No brukar dei jo det meste kornkake og pengar.

Emnem 39) B. Fødselsdag.

Sp. 24) a) Her har det vore skikke og bruk at barna har feira årsmålsdagen sin kvart år heilt til dei slapp for presten.

Denne skikken ser ut til å halda seg ennå og.

b) I eldre tid brukte ikkje dei vaksne å feira årsmålsdagen. No er det ein vanleg skikke å feira dei sinde årsmålsdagane frå femti år og utover. Men denne skikken er ikkje meir enn kjærge, eller i høgda ein tretti år gammal her. d.v.s.: Det har ikkje vore gjort nokon stor stas av årsmålsdagane før i dei seinste årtier, men eg minnest fullvel frå min barn domstid at julelantaer serverte kaffe då og. Og då fann dei fram staskoppene sine om dei hadde noko utval då - , og dei fleiste hadde dei gjerne nokon fintkopper som dei brukte berre i særskilde høve.

Sp. 25) Det var nok litt ymis med dei små kaffeselskapa før i tida. (Kaffeen har elles ikkje nokon eirtradisjon.)

Eg har hatt eit grunnstarkt inntrykk av at det var dei minst intellektuelle og primitive innstilte som skapte litt hignad på denne måten. Og det kunne henda at det slang med ein vin- eller brennevinsdrum attåt kaffeen og. Men desse kaffeselskapa galt so og seija berre húslyden, det var altso på ingen måte nokon utvida familie- og næmfest.

Sp. 26) Svaret går fram av svara ovanfor.

Sp. 27) Ja, ein skulle - og skal no og - gje julelantaer gaver. Mange utvandre med kenne stå i ei slik stude til julelantaer at dei hadde moralisk plikt til å synne byrdnad på denne måten

17801

- Sp. 28) Svaret her går og fram av svare ovenfor.
Sp. 29) Ja, no skal det vera både det eine og
andre som er nemnd i spørsmålet.

C.) Konfirmasjon.

- Sp. 30) Fadrene vart bændre til selskaper,
og elles dei næraste skyldfolka.
Sp. 31) Eg veit at skikken med Konfirmas-
sjonfestar tok til å verfa meir og meir
vanleg og fastare i formen frå vittan-
hundratalet.
Sp. 32) Ein ber dei næraste skyldfolka, og skuldane
lærarar og prestar med nær so høvet.
Sp. 33) Det var ingen grønfest skikk med å
senda sendingar, som det heiter, men
det kunne slumpe til at einkvar
gjorde det.
Sp. 34) Dei bændre skulle ha gaver, og elles
kunne ein og annan innom den
bændre nemmekinsen senda gaver og
Sp. 35) For har det ikkje vore nokon fast regel
med kakesendingar. Det er blitt meir
og meir av dette i dei seinste tider.

D.) Bryllups.

- Sp. 36) Nemninga "festaröl" høyrde
eg då eg var i 10-årsalderen,
det var av bestemte - men
nokon tradisjon med trü-
lovingsveitsle kan eg ikkje hignge
af ho nemnde noko om.
Sp. 37) Hikevel må ein trü det vore skikk
med trülovingsgilde ein gang, allike
etter namna "festaröl" å dæne.
Heller ikkje no er denne skikken heve af.

Emne nr. 39

sp. 38) a) Føit grøst og gasta berdebrøstlæmp-
som etter utgamall tradisjon varde i
3-4 dagar og gjer det erro og mange stader
skulle det vera 3 hovudmåltid for dagen,
nemleg åbit, duggvord og nattvol.

b) Til åbits (frøkost) første dag var det smør
og kakū (kake), klemning (klinge),
og til pålegg var det gølet og mjølkost,
kokaost (ei mjølkosttype med rosiner
i), mølsgreut (ei gammeltype med
rjomegraut på) og mäsmeost (brun og
frit primost.) Til duggvord den første dagen
var det sädde, ein velkjent rett
som ein vel ikkje treng å gje nokon
oppskrift av. Til nattvol (kultvord)
var det mykje godt tømme, sameleis som
til åbits. Tømmen skulle elles stå
på borda om natta so kunne som
ville og hadde hing på ein ekstra bit
kunne gå inn frå dansarstova og
forsyre seg kva til det skulle vere.
Til duggvorden (middagsmaten) skulle
det sjølvsagt vera sterkt heimeløyst
maltöl. (Spørrelista om maltöl skal
eg til ein ekspert med er tanken, men
eg kan nemne i denne samanheng
at det i ei grend i Oppdal i Sør-Trøndelag
var ein gammal og grunnfest tradisjon
å brygge ekstra sterkt öl til brøllöp.
Det skulle nemleg vera same rom-
målet for malt og märke. Og då kan
ein tenkje seg at det vart smak på
öla (ället) ja. Bårdeit er i det seinste
meir og meir avleyst merdet helst øksestik.)

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

10271

Sp. 38)

c) Her kan eg nemme at dei andre brudlaupssmatte gjekk rundt i dei næraste grannegardane med smørgrønt og öl so at ringar og gammalt folk som ikkje var føre til å vera med i brudlaupet skulle få ein liten smak dei dag. Når dei so gjekk rundt med denne grønta skulle heile ungdomsflotken i brudlaupsgarden vera med, og framst i flokken skulle spelemannen gå og spele brudlaupsmarsar, og på utjingstaden skulle ein òg ha ein liten svingom. (Skikken med smørgrønt er avlagt for om lag 30-35 år sidan)

d) Andre brudlaupsdagen var det rjannegrønt og fisk. Etter tradisjonen her var det sei eller torsk dei brukte, men fisken vart spist saman med grønta, sitampott og grønnsaker til, og vart soleis ikkje servert som nokon særskild rett. Det tradisjonelle dekk var med til alle dingsgjerdsmåla. No har me for om lag trekkj år sidan fått eit ordleg brude i annedagsdaggården medli at det no skal vera anten fiskgrødding eller kveite servert etter grønta som ein rett for seg sjølv, og sjølvsagt òg med poteter og grønnsaker til.

Andre dagen skulle dei gje i skåla, som det heitte. Uttrykket skriv seg sjølvsagt frå den tid kjøgenestaren samla inn skålpenge. Det skulle vera skire dukatar. 1 og 2 kr. frå kvar.

Til fristert andre dagen var det servert noko dei kalla møllste. Det var ei lakkokt gummeltype med fløytemjølk. Ein avle mjølkta over ostem og òg med skje.

Emmenr. 39

Grank. av sp. 38 d.)

Den tradisjonelle stabledansen - som er seig liva nok til å halda seg oppse emne - skulle utviklast annemlagsnatta - etter det eg kan hugse. Lag for hjelparane var då anten tredje eller fjerde dag, etter så lenge gjestebodet varde. Ein skulle då gje spelemannspengar (lona til spelem.)

* Ein grunnfast skikk her - som det varh slutt med for om lag ein 30 år sidan - var at det skulle komas fantar til brudlaugsarden annemlag. Det var nokre av dei kampfaste brudlaugsgjestene som kledd seg uto til fantar. Dei skulle hugge - og få. Til middags tredje dagen var det anten smitt (fisketaka kjøtt som var skikt, eller det var lapsteknis av sädrestane fra første dags midlag, og vidare var det mølster (ein halvkokt gamost).

Sp. 39) Riste over benenga til eit 3-4 d. brudlaug:

- 1 stor mjølkost, 1 stor göblfat,
- 1 (2-kg) smørform, 5 kakor (kaker),
- + 1 sirupskaki og 2 smørkakur,
- (smørkake var kakur med litt bette maik i, og når dei hadde det - litt kreitemjøl og. Dei smurde eit 2 cm. tjukt smørlag på undersida av kaker derav namnet. Disse kakerne laut då leggast med ryggen ned inn på kakefata. Smøret smurde ein då utover kakeskiva etter at ein hadde skore ho av.)

+ 7 krigsára kom tilbodne gjestar dei kallas ettergangarar til brudlaugsarden. Det var utlagrenedebfolk. Dei song og heldt Puler for brudfolka (Skälne og trakter)

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

10271

18801

4-5 lefser, eller klammenga, som det heiter her,
1 st. (makke)-flest, 1 fenalår, og vidare
nokre jønnbrød og noko mjølk og rjome.
Sp. 40) Her brukte- og brukar dei einn- årt =
skivene former til smøret.

Sp. 41) Smøret her er rei.

Sp. 42) Her kalla dei sendingen bereng.

Sp. 43 og 44) Mann og kone gjekk med berengam
dagen føre gjestebudet. (Berengsdagen)
Trakteringa dei fekk var brennevinsbrød
og ein dram brennevin. Deretter kaffe og brød.
(Her har de oppskrift på brennevinsbrød
slik som det vart brukt til alle gjestene):
Til kjerringar var det 1 fjordang ($\frac{1}{4}$) kake,
1 jønnbrød, 1 ladd, 1 siropskakeskive,
1 kringla og 1 åttring.

Til karar, og elles alle andre, var det
1 saksong ($\frac{1}{6}$) kake, 1 sirops =
kakeskive, 1 kringla og 1 ladd eller åttring.
Dei kalla òg dette for "bit-ti", avdi
at dei skulle ete opp kringla og
ladden affåt brennevinsdrammen,
det andre skulle dei ta med seg
heim. Skitken med brennevinsbrødet
vart heilt avlagt for om lag 45 år sidan,
men skitken med at brudlaups =
gjestane skal ha ein dram kvar
morgon i gjestebudet held seg framleis.

Sp. 45) Nei, det var ikkje vis her å sende noko berengskivene.

Sp. 46) Dei leigde kokke og serveringsdamer,
men det var kjørgemeistaren som
bad tilbards. Dei som gleidde
opp med heimattsendinga (koina til
kjørgemeistaren o. f.) kalla dei Kjørgjeringur.

Sp. 47) No er det todagarsbrudlaup, og har
vore det òg dei siste 25-30 åra.

Kommun 39

E. Gravøl.

Sp. 52) Slektingar so langt ut som til søskentebarn vart bedne. Alles alle i grannelaget (bølalaget) ein lovar gjekk omkring og ba.

Sp. 53) Eg kan sovitt minnst at dei heldt på i tri dagar med gravøla og enno og heldt dei mykje godt på i to dagar.

Sp. 54) Maten og serveringa var net sameleis som i brülløp, dei brukte alltid langbord, - langbenkar - (krakkar) til å sitja på. Same vis no og.

Sp. 55) Maten var net likeein (same slag) som i brülløp. Har ikkje om notes slag dei ikkje skulle bruke.

Sp. 56) Noko særskild namn på kveldsmåltidet? Nei.

Sp. 57) Dei kinnar he gravøl i ein grannelag.

Sp. 58) Beningsdagen var dagen i förevegen.

Sp. 59) Dei hadde beninga i "beningsstegen".

Sp. 60) Dei fekk brennevinn (vin) og "bittis", kaffe og smørrebrød.

Sp. 61) Har ikkje høyrd det vark gjort nokon skildnad med maten kvend det so var som var død.

Sp. 62) Når det gjeld maten so er det ingen merkbare brønde i gravøl meir enni berønde.

Sp. 63) No til dags kjøper ein öl (vorter- og exportöl), eller ein brygger kornöl og siropsöl.

Sp. 64) Eg trur eg kan sege at heimelbrygginga har halde seg like lenge tida for gravøl som for andre slag gjestebud her.

Sp. 65) Bevertingen er nokontunde som før med tindaubak av at det er desserter, kaffebrød og blåttkaker i mengden.

Sp. 66) Ein brukar ikkje brennevinn no lenger.

Sp. 67) Nei. Sp. 68) For om lag 15 år sidan.

Sp. 69) Veit ikkje viss, men kanskje for om lag 35 år sidan. (Sjå midarar og adressarisen frå den tid.)

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Sp. 48) Det hender at bondefolk og held brüdläups på hotel, men det er svært sjeldan her.

Sp. 49) Det hender nok og at forlovede fer til næraste byen og nyslar seg utans a halde brüdläups ettersp, men dette er so sjeldan at det mest ikkje er nemmande. Eg-

Sp. 50) brüdläupsjæver for dei då ikkje anna enn av foreldre og systein. Men det er då so at dei skal ha eit lite kaffelag for desse.

Sp. 51) Her feirer dei 25-årsdagen for brüdläups, (sölvbrällöp), og 50-årsdagen (gullbrällöp), 60-årsdagen (diamantbrällöp) og 65-årsdagen (jarnbrällöp).

Sjöplering til skitken med stæbedansen. Brür og brürgom var dei første på stæben, dinst foreldre af brürafolke - og dei som hadde å styre med stæbinga hadde visse reglar å ketta seg etter: Far til brürgommen og mor til brüra skulle parast samant, og dinst far til brüra og mor til brürgommen. Etter same regel skulle systein parast, og derefter kom türen til grammen, som og varst para etter nemnde regel.

Dei stakk då eit kakispis i munnem på mannspersonen solcis ut han fekk bita av helufa, den andre helufa skulle ho han var para med bita til seg slik at dei sette munn mot munn. Skitken har kanskje hatt ei symbolisk tyding i eldre tid, nemley at dei som gjerom giftasmaal kom i skyldnad til kvarandre skulle bytast brödfog dela med ein annan. No driv dei med stæbedansen for mors skuld.

10271

Et gamle dagar brükte dei å ride og kjøpa brüesaving når dei kom eft fra Kykko. Noe fyersjiden ein leiding kraften - som dei som skille visa fire keltant mer - so skille han sinnet og ei knaktsstrom medan han dot på kostbyggen. Denne arbeta skille på føie seg med det same dei svingte inn på himel i brüdläupsjæven. Den siste gangen og veifom at dette hende var på Björkens i Bredal for om lag 80 år sid.

F. Nye fester.

70. 17.mai. Har det dannet seg noen tradisjon om hva en skulle ha til mat 17.mai? *Nei, ikke det og har høyd eller vært om.*
71. Er det noen (mange) i Deres bygd som feirer morsdagen, og når begynte en med det? *Ja,*
72. Er det noen som feirer farsdagen? *Knygt nok intens her enda.*
73. Har en bestemte retter eller kaker til disse dagene?
74. Er det bakeren på stedet som anbefaler særskilte kaker til disse dager, eller får en tilskyndelser fra annet hold (f.eks. bakere i nærmeste by, aviser, ukeblad, radio)?
75. Hvordan ble mors- og farsdagen kjent hos Dem?

Sp.70) *Nei.*

Sp.71) *Feiringa av morsdagen har vore meir og meir popularitet i det seinste. Eg trur det er omtlag 20 år sidan dei so smakk tok til å feira morsdagen her.*

Sp.72) *Ikke til mat 17.mai. Nei har vel heller ikke på narme mer same sjanse til å velte feira som morsdagen har det.*

Sp.73) *Nokan faste farsere i matreger er det ikke hermed, men ein kan høyre namnet "morskake" held på å veks seg fram.*

Sp.74) *7. Sakneda er det nye og moderne bakeri som leverer kaker til fleire bygder rundt omkring her, kildis, Sager, eller får en tilskyndelser fra annet hold (f.eks. bakere i nærmeste by, aviser, ukeblad, radio) som - etter det eg meik kjøper frå fleire hold - og elles til tufar av gamlebygdene Renselvi og Støren.*

Sp.75) *Dei kom rekande på ei fjöl.*